

VÍTEJTE V REVOLUCI

Z interního rozhlasu se krátce po desáté ráno rozletělo volání: „Poplach! Poplach! Všichni mariňáci na stanoviště jedna!“ Hlas patřil Alu Golacinskému, bezpečnostnímu důstojníkovi amerického velvyslanectví v Teheránu. Bylo 4. listopadu 1979 a velký dav „militantních studentů“ právě prolomil hlavní bránu a hrnul se do areálu.

Velvyslanectví bylo rozsáhlé. Rozkládalo se na pozemku o rozloze 27 akrů a obklopovala je vysoká cihlová zeď. Uvnitř byly desítky budov a skladů, sídlo velvyslance, sportoviště, tenisové kurty a dokonce i bazén. Areál byl navíc přímo v centru Teheránu a po všech stranách jej lemovaly ty nejrušnější ulice. Když se to všechno sečetlo, znamenalo to, že zabezpečení velvyslanectví byl velký problém. Bylo zde sice třináct příslušníků námořní pěchoty, jejich úkolem však bylo především zajištění vnitřní bezpečnosti.

Z tohoto důvodu se měl podle plánu, vypracovaného bezpečnostním důstojníkem velvyslanectví Alem Golacinskim, veškerý personál velvyslanectví uchýlit v podobných případech do hlavní budovy, velkého třípodlažního objektu opatřeného okenními mřížemi, kryty a časově kódovanými zámky. Druhé podlaží bylo možno uzavřít pomocí silných ocelových

dveří, které by Američanům teoreticky umožnily odolávat několik hodin. Zajištění bezpečnosti každého velvyslanectví na světě je úkolem hostitelské země, a tak existovala naděje, že za těchto podmínek bude mít íránská vláda dostatek času, aby zareagovala a vyslala pomoc.

Velvyslanectví se stalo předmětem útoku již jednou, a sice před devíti měsíci, 14. února 1979, pouhý měsíc poté, co Mohammed Rezá Pahlaví uprchl ze země. Při tomto incidentu zaútočila na velvyslanectví v dešti kulek skupina marxistických gerilových bojovníků, která pak čtyři hodiny zadržovala rukojmí z řad pracovníků ambasády.

Írán v té době zachvátil chaos. Ájatolláh Chomejní se triumfálně vrátil z exilu v Paříži a šáhova vláda rychle padla. Brzy nato ji následovala armáda a ve vzniklém vakuu proti sobě začaly bojovat různé frakce, které se předtím spojily pouze proto, aby svrhly šáha (levičáci, nacionalističtí demokraté, Sověty podporovaní komunisté, tvrdé jádro islamistů). Ulicemi se potulovali ozbrojení muži a zavládlo zde něco jako krevní msta. Po celém Íránu se začaly organizovat malé gangy zvané *komité*, které si mezi sebou rozebraly kontrolovaná území. Tyto gangy nepodléhaly nikomu kromě mulaha, kterému přísahaly věrnost, a byly to prakticky pouze bandy násilníků, jež prosazovaly svou představu revoluční spravedlnosti hlavněmi svých zbraní. Uprostřed tohoto zmatku dosadil Chomejní s úzkým kruhem svých stoupenců prozatímní vládu, která měla řídit stát, zatímco v pozadí pilně pracovalo tzv. Shromáždění odborníků na návrhu nové ústavy.

Prozatímní vláda nakonec vyslala jednu bojůvku, aby okupanty vytlačila, přepadení na den svatého Valentýna však mělo významný dopad na události, které přišly později. Jednak byl značně snížen počet zaměstnanců velvyslanectví USA (plný

stav čítal téměř tisíc osob). Za druhé, a to bylo možná ještě důležitější, vznikl dojem, že iránská vláda dostojí svému závazku chránit velvyslanectví a jeho diplomaty.

Dnes se může zdát divné, že Írán a Amerika byly kdysi vázány spojenectvím, je však třeba na to nahlížet z pohledu Velké hry, kterou hrál Sovětský svaz se Spojenými státy.

Americe kdysi zřejmě stačilo pozorovat Írán z povzdálí. Země, která se dříve nazývala Persií (na Írán se přejmenovala až v roce 1935), působila jako uzel uprostřed přetahované mezi dvěma imperialistickým mocnostmi, Ruskem a Velkou Británií, což byla role, kterou Írán plnil velmi obratně, když podněcoval jednu velmoc proti druhé. Pak ovšem přišla druhá světová válka a geopolitika oblasti se naprosto změnila. Moskva a Londýn se náhle staly spojenci a jejich snaha zajistit ropu a dopravní cesty do Ruska vedla k rozhodnutí zemi společně obsadit. V obavách z toho, že iránský šáh Rezá sympatizoval s nacistem, jej tyto dva státy sesadily a na trůn dosadily jeho jednadvacetiletého syna Mohammeda Rezá Pahlaviho.

Po válce Spojené státy do Íránu mohutně investovaly, a to jak ekonomicky, tak politicky. V roce 1946 stáhl Stalin jen velmi neochotně své jednotky ze severního Íránu a ve Washingtonu převládal názor, že využije i té nejmenší záminky, aby do něj opět vpadl. Stejně obavy budila sovětská snaha podkopat šáhovu vládu pomocí skrytých prostředků. Íránská komunistická strana Túde nabývala na síle a otevřeně podporovala zájmy Moskvy.

V důsledku toho sledovala Amerika v roce 1951 s napětím, jak začala šáhova moc pomalu slábnout kvůli iránskému právníkovi jménem Mohamed Mosaddeq. Ten se dostal do předí díky kampani za znárodnění Brity vlastněné společnosti

Anglo-Iranian Oil Company (AIOC), což Íránci, kteří se již dlouho cítili být Brity vykořisťováni, vnímali jako vysoce pozitivní událost. Mosaddeq se tak stal díky vlně populismu hrdinou a nakonec byl jmenován předsedou vlády.

Jak se dalo předpokládat, Britové na iránské pokusy o znárodnění AIOC zareagovali bojkotem iránské ropy, což těžce poznamenalo místní hospodářství. Ve vzniklém zmatku se začala rozpadat i koalice, která Mosaddeqa podporovala.

Ve Washingtonu nikdo nevěřil, že by byl Mosaddeq komunističtí, obavy však vzrostly, když se spojil se stranou Túde. Pro Eisenhowerovu administrativu bylo poslední kapkou, když tajná služba zjistila, že se Sověti chystají poskytnout Mosaddeqovi pomoc ve výši 20 milionů dolarů.

Vzhledem k této hrozbě nařídil Bílý dům řediteli CIA Allen Dullesovi, aby s Brity připravil Mosaddeqovo svržení.

Díky možnosti zpětného pohledu je pro nás dnes snadné říci, že reakce Eisenhowerovy administrativy byla přehnaná. Uprostřed studené války však američtí představitelé vnímali svět úplně jinak než dnes. Sověti byli všude na postupu, ve východní Evropě dosadili loutkové režimy a podporovali povstání v Itálii, Francii a Řecku. Nesmíme také zapomínat, že USA byly zataženy do krvavé války v Koreji, kterou Eisenhower zdědil po prezidentu Trumanovi. Další frontou se mohl stejně dobře stát Írán.

Na jaře 1953 dostal Kermit „Kim“ Roosevelt, vedoucí Oddělení pro Blízký východ na Ředitelství plánování CIA, jeden milion dolarů a byl pověřen úkolem svrhnout Mosaddeqa. Akce byla nazvána TPAJAX neboli operace AJAX.

Plán spočíval ve využití propagandistických a politických akcí s cílem podkopat Mosaddeqovu podporu, jako obvykle se však